

Láng Zsolt

ÖRÖK-SÉG

SZILÁGYI JÚLIA: *ÁLMATLAN KÖNYV. MEMOÁR. KORUNK-*
KOMP-PRESS KIADÓ, KOLOZSVÁR, 2014.

Szilágyi Júlia már elmúlt hétéves, amikor megkezdődött az erdélyi zsidók deportálása. Hogy ki számított megsemmisítendő zsidónak, egyszerűen fogalmazva, a magyar állam döntötte el. Hiába érezte magát magyarnak – mert a magyar kultúrában nevelkedett, magyar volt az anyanyelve, magyar iskolába jártak a szülei is, katolikus vallásúak voltak, nagyapja negyvennyolcban Bem hadseregében harcolt a magyar szabadságért... –, elég volt, ha valamelyik szomszédja feljelentette: papírjait eltéphették, sőt, akár rögtön le is lőhették. A gyerekeket sem kímélték. És egy hétéves gyereknek már kiválóan működik az emlékezete, nem felejt el, hogy megverték az osztálytársai, mert a tanító néni, vele, az éltanulóval szavaltatta el Petőfi *Nemzeti dalát* március 15-én. Az olyasmi is megmarad egy gyerekben, hogy a szomszéd néni rászól, amiért zsidó létére buszon mer utazni. Egy gyerekben az ilyesmi megmarad, akkori értetlenségével együtt: miért történik mindez? Miért zavarodott meg a világ, miért változtak meg a felnőttek? Miért kell félni? Miért kell menekülni?

A felnőtt, aki emlékezik, talán már érti, miért történt mindaz, ami megtörtént. Legalábbis ismeri az előzményeit és a következményeit. Látja, mi-féle igazságtalanságokat követtek el vele szemben. Képes ítélni. Igen, egy felnőtt képes igazságot szolgáltatni annak, aki egykor volt. Annál is felelemelőbb, hogy Szilágyi Júlia emlékezését nem a bosszú működteti. Mintha saját lelkiismeretét, saját „magyar” lelkiismeretét tárná a nyilvánosság elé, mintha saját magyar társadalmát próbálná megérteni: miért bánt vele úgy, ahogy bánt. Nem, nem felmenteni akarja azt a társadalmat, mert azt nem lehet, hanem szeretné megérteni önmagával és a világgal, hogy ami történt, annak nem kellett volna megtörténnie.

„Szabad vagyok szálni-bánni, hogy legrégebb örökségem csak tudati, hogy nem őseim nyelvén, hanem Károli Gáspártól örökölt nyelven olvasom Bölcs Salamon *Példabeszédeit*.”

A memoár nem egyszerű műfaj, egyrészt újra át kell élni mindazt, ami történt, vállalva a közbeavatkozás lehetetlenségének terhét is, másrészt meg kell oldani a fordított irányú linearitás problémáját is. Szilágyi Júlia sokat tud az emlékek természetéről és az emlékezésről, ismeri a „visszafelé pergő idő” poétikáját is, és megvan benne a nagy emlékezők humora és öniróniája is. Önirónia nélkül nem szabad memoárt írni. Az olyanoknál is, akikből alkatilag hiányzik mindenfajta önirónia, megtalálni áttételes formáját. Montaigne-nél vagy Nádasnál a részletek hihetetlen gazdagsága és precizitása szüli az önirónia távolító gesztusát. Ami kell a hitelességhez, és ami enyhít az esetleges fájdalmonkon.

Egy mit sem sejtő gyereknek kell elmagyaráznia, mi is történt vele. Kertész Imre *Sorstalansága* is hasonló beszédhelyzetet választ: gyerek emlékezik vissza a lágerre... Talán ennek az elbeszélői perspektívának tulajdonítható a világsiker is, hiszen aligha található hitelesebb tanú a gyerekénél. Abból a szögből, ahonnan ő nézi a világot, nincsenek „mögöttes” dolgok, a látvány egyértelmű, teljes és kézzel foghatóan valóságos.

Másik fontos tartozéka és jellemzője ennek a könyvnek: a pontos nyelve, ami nem csupán a szavakat és a mondatfűzést jelenti, hanem a szerkezetet, a ritmust, a mondatok költői tömörségét: „... a kitérdelt nadrágot az ótestamentumi előkelőség öntudatával foltozgató apa...” Jó olvasni Szilágyi Júliát, megrázó témája ellenére is. Olvasná az ember tovább is, de egy-egy fejezet nagyjából akkora terjedelmű, mint amit egy gyerek egyszerre elbír. Mintha gyermeknek szóló mesehossza volna minden fejezetnek. És az is egészen mesteri, ahogy elkerüli az anekdotikusságot. Nem elmesél, hanem éltre hív. Gondolkodik, töpreng, nem sorol szentenciákat. Bölcs, de nem bölcsködik. Ahogy az édesapa és a nevelőapa szeretetéről beszél... az apákról szóló mondatokban kap formát ez a szeretet...

De talán a könyv legfontosabb jellemzője: a belőle áradó szabadságvágy. Meg kell élni a szabadságot. És ehhez lázadni is kell, nem is annyira valami ellen, hanem inkább valami mellett. Ahogy a könyvbéli Nelli néni sem a zsidósága ellen lázad, hanem azért, hogy azt ehessen, amit akar, akkor is, ha az nem kóser, hanem tréfli. Lázadni a látszatszabadság és a látszatszeretet ellen. Lázadni a látszatok, a hazugságok ellen.

Tulajdonképpen nagyon kíméletlen és leleplező ez a könyv. Kényelmetlen... (Valószínűleg ezért sem merte az *Év könyvének* választani a Trans-